

УДК 314.144

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.6>

Наталя МАЛЯРЧУК

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет». просп. Дмитра Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0002-5150-452X

Бібліографічний опис статті: Малярчук, Н. (2022). Концепція активного старіння як основа соціальної політики та соціальної роботи з літніми людьми в Республіці Польща. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 41–48, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.6>

КОНЦЕПЦІЯ АКТИВНОГО СТАРІННЯ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Старіння населення є глобальною проблемою сучасності. Досягнення цивілізації дозволили значно збільшити тривалість життя людини. У більшості розвинених країн світу відбулося стрімке зростання частки людей похилого віку, чому сприяло також зниження рівня народжуваності. За прогнозами демографів така тенденція збережеться й надалі, тому урядам європейських країн, для яких ця проблема є особливо актуальною, уже сьогодні потрібно реагувати на ці зміни, формуючи комплекс заходів, які дозволять у подальшому активно співпрацювати з людьми похилого віку, використовуючи їхній потенціал, як потужний ресурс майбутнього розвитку країни.

Уряд Республіки Польща, усвідомлюючи невідворотність демографічних змін, приділяє значну увагу сеньйорам (саме так в Польщі називають людей віком за 60 років), про що свідчать відповідні урядові програми, спрямовані на реалізацію концепції активного старіння та соціальну інклюзію літніх людей. Оскільки проблема старіння населення є актуальною і для України важливістю і необхідністю вивчення досвіду інших країн, зокрема Польщі, щодо різноманітних аспектів соціальної політики та соціальної роботи з людьми похилого віку не викликає сумнівів. Проте аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що досвід Республіки Польщі не знайшов достатнього висвітлення у працях українських дослідників.

У статті узагальнено досвід Республіки Польща в здійсненні урядової соціальної політики щодо літніх людей, проаналізовано урядові програми: «ASOS 2012–2013», «ASOS 2014–2020» та «Aktywni+», «Senior+», які були впроваджені в країні в період з 2012 по 2022 рік. Визначено, що пріоритетними напрямками роботи з зазначеною категорією населення є освітні заходи та активне дозвілля, тоді як волонтерство, соціальна участь, самоорганізація та самопоміч ще недостатньо поширені. Відзначено позитивне значення програми «Senior+», спрямованої на створення інфраструктури, необхідної для здійснення постійної та регулярної активності літніх людей, особливо в сільській місцевості.

Ключові слова: концепція активного старіння, літні люди, соціальна політика, соціальна робота, демографічні зміни.

Natalia MALIARCHUK

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution "Pryazovskyi State Technical University", Dmytro Yavornytskyi Avenue, 19, Dnipro, Ukraine, 49005

To cite this article: Maliarchuk, N. (2022). Kontseptsiiia aktyvnoho starinnia yak osnova sotsialnoi polityky ta sotsialnoi roboty z litnimy liudmy v Respublitsi Polshcha [The concept of active aging as the basis of social policy and social work with elderly people in the Republic of Poland]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 41–48, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.6>

THE CONCEPT OF ACTIVE AGING AS THE BASIS OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE IN THE REPUBLIC OF POLAND

Population aging is a global problem of our time. The achievements of modern medicine have made it possible to significantly increase human life expectancy. In most developed countries of the world, there has been a rapid increase of the share of elderly people. The decline in the birth rate is also contributed to this. Demographers predict that this

trend will continue in the future, the reform the governments of European countries, for which this problem is particularly relevant, already need to respond to these changes today, forming a set of measures that will allow active cooperation with the elderly in the future, using their potential as a powerful resource for the country's future development.

The Government of the Republic of Poland, realizing the inevitability of demographic changes, pays considerable attention to seniors («seniors» are people over the age of 60 years), as evidenced by relevant government programs aimed at implementation of the concept of active aging and social inclusion of the elderly. Since the problem of population aging is relevant for Ukraine, there is no doubt about the importance and necessity of studying the experience of other countries, in particular Poland, regarding various aspects of social policy and social work with the elderly. However, the analysis of the latest research and publications showed that the experience of the Republic of Poland was not sufficiently covered in the works of Ukrainian researchers.

The article summarizes the experience of the Republic of Poland in implementing the government's social policy towards elderly, the following government programs were analyzed: «ASOS 2012-2013», «ASOS 2014-2020» and «Aktywni+», «Senior+», which were implemented in the country in the period from 2012 to 2022, it is determined that the priority areas of work with the specified population category are educational activities and active leisure, while volunteering, social participation, self-organization and self-help are not yet widespread enough. The positive value of the "Senior+" program aimed at creating the infrastructure necessary for the permanent and regular activity of older people, especially in rural areas, was noted.

Key words: the concept of active aging, elderly people, social policy, social work, demographic changes.

Актуальність проблеми. У ХХІ ст. світ зіткнувся з безпрецедентними змінами в демографічній структурі населення. У більшості країн світу, у тому числі й в Україні, відбулося стрімке зростання частки людей похилого віку. Згідно з прогнозами ця тенденція буде зберігатися й надалі, тому уряди європейських країн, для яких проблема старіння населення є особливо актуальною, вимушені реагувати на ці зміни, формуючи комплекс заходів, які дозволять у подальшому активно співпрацювати з людьми похилого віку, використовуючи їхній потенціал, як потужний ресурс майбутнього розвитку країни.

Демографічні зміни та пов'язані з ними виклики обумовили появу нової концепції старіння. Раніше старість розглядалася як хвороба, що супроводжується втратами у емоційних та інтелектуальних здібностях, зниженням та уповільненням реакцій, втраченою активності. Від літньої людини очікували поступового дистанціювання від соціальних систем, зниження рівня взаємодії з іншими людьми. Соціальну ексклюзію людей похилого віку вважали цілком природним і навіть необхідним для продовження нормального функціонування та розвитку суспільства явищем. Сучасна концепція «торжествуючої» старості, або концепція активного старіння, навпаки, ґрунтується на необхідності соціальної інклюзії старшого покоління, збереження властивого йому раніше стилю життя, заохочення його активності, забезпечення діалогу між поколіннями (Технології соціальної роботи, 2015).

Зазначені зміни у сприйнятті старості було зафіксовано у міжнародних документах. У 1991 на Генеральній Асамблеї ООН сформульовано Принципи «Зробити повнокровним життя осіб похилого віку» (резолюція 46/91), які мали стати основою для нової соціальної політики, щодо літніх людей. Їх було зведено у 5 груп: незалежність, участь, догляд, реалізація внутрішнього потенціалу, гідність (Холостова, 2003, с. 29).

Нова концепція старіння знайшла відображення і в документах ухвалених відповідно Генеральною Асамблеєю ООН та Всесвітньою організацією з охорони здоров'я (ВООЗ) у 2002 році: «Політична декларація і Мадридський міжнародний план дій з проблем старіння» та «Активна старість: директивні рамки Всесвітньої організації охорони здоров'я» (Всемирний доклад, 2016, с. 5–6). У рекомендаціях, наданих в них визначено наступні пріоритетні напрямки дій щодо літніх людей: 1) участь літніх людей в розвитку; 2) забезпечення охорони здоров'я та добробуту в літньому віці; 3) забезпечення для літніх людей широких можливостей та сприятливих умов.

Відбувається переосмислення вікового відліку старіння. Більшість науковців (антропологів, геронтологів, психологів) емпірично обирають вік 60–65 років як початок старості. Цей вік, зазвичай, також є віком виходу на пенсію. Саме вихід на пенсію тривалий час вважали тою життєвою межею, яка відділяє зрілість від старості. Відповідно до класифікації Європейського регіонального бюро ВООЗ нижнім порогом літнього, або похилого віку у жінок

є 55 років, у чоловіків – 61 рік, старечого – 75 років, а до довгожителів відносять людей від 90 років і старше (Ушакова, 2014, с. 50). Все частіше у сучасній геронтології використовуються поняття «молоді» та «літні» («глибокі») старі. Їх ще називають «третім» та «четвертим» віком у житті людини (перші два – це дитинство та дорослість). Межею переходу від третього до четвертого віку вважаються 75–80 років. Розрізнення тут базується на застосуванні функціонального критерію – можливості для старої людини вести активне та незалежне життя та не мати потреби у сторонньому догляді (Ушакова, 2014, с. 52). Але з часом людству, мабуть, доведеться відмовитися від жорстких категорій або порогових значень пенсійного віку та жити в суспільстві де не існує єдиної вікової норми для набуття певної соціальної ролі. Американська соціологиня Бріджід Нойгартен визначила його як *«суспільство, яке не залежить від віку»*. Дослідниця зауважила, що перші ознаки такого суспільства ми можемо спостерігати вже зараз, коли не є рідкістю 28-річний мер, 30-річний керуючий банком, 35-річна бабуся, 50-річний пенсіонер, 65-річний молодий батько і 70-річний студент (Основи соціалізації, 2017, с. 52–53).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що тема соціальної політики, щодо людей похилого віку та соціальної роботи з ними, як практичної її реалізації, є актуальною і активно вивчається як українськими (Н. Корпач, В. Петрук, О. Косинська, І. Терещенко, О. Рябошапка, А. Каркач, Т. Семигіна) так і іноземними дослідниками (Є.Холостова, Ле Тхі Тхань Там). Досвід зарубіжних країн у цій царині відображено у працях вітчизняних дослідників М. Євтуха, М. Носко, С. Грищенко, Ю. Мацкевич, Л. Якубової, Н. Труш, Н. Кабаченко та ін.

Слід зазначити, що у посібнику М. Євтуха, М. Носко, С. Грищенко *«Соціальна робота в зарубіжних країнах»* (2016) розглянуто особливості соціальної роботи з літніми людьми у США та країнах Західної Європи, але досвід країн Східної Європи залишився поза їхньою увагою. Так само дослідники Ю. Мацкевич (2004), Л. Якубова та Н. Труш (2015), Н. Кабаченко (2013), у своїх статтях щодо соціальної роботи з людьми похилого віку, зосередилися на досвіді таких країн як США, Велика Британія,

Німеччина. Дослідниці Л. Якубова та Н. Труш, поряд із зазначеними країнами, приділили в своїй статті увагу досвіду Швеції, а також здійснили порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном. Н. Кабаченко окрім досвіду США та країн Західної Європи, проаналізувала особливості соціальної роботи з літніми людьми у Чехії, що представляє особливий інтерес, оскільки Чехія, як і Україна, є постсоціалістичною країною, якій також довелося заново вибудовувати систему соціального захисту, після переходу до ринкової економіки. О. Рябошапка (2022, с. 170), здійснюючи аналіз міжнародного досвіду соціального забезпечення людей похилого віку, відзначила активну діяльність Польщі у розв'язанні проблеми швидкого старіння населення, шляхом впровадження чималої кількості програм «60+», проте сутність цих програм нею розкрито не було.

Загалом можна зробити висновок, що досвід Польщі, в якій протягом останніх десяти років реалізується довгострокова політика щодо літніх людей, не знайшов достатнього висвітлення у працях українських дослідників, чим обумовлено актуальність цієї статті.

Мета дослідження: узагальнити досвід Республіки Польща в здійсненні соціальної політики щодо літніх людей, проаналізувати урядові програми спрямовані на реалізацію концепції активного старіння, які впроваджувалися в країні протягом останнього десятиліття, визначити які напрями та форми роботи з зазначеною категорією населення були найбільш успішними, а які потребують подальшого впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на кінець 2021 року населення Польщі становило 38,1 мільйона осіб, в тому числі понад 9,8 мільйона склали люди віком від 60 років (25,8%). Прогнози демографів свідчать, що процес старіння населення Польщі буде лише поглиблюватися і до 2050 року частка осіб у цьому віці зросте до 13,7 млн и складе більш як 40% усього населення (Informacja o sytuacji, 2022, с. 7, 11). Уряд Польщі, усвідомлюючи невідворотність демографічних змін, приділяє значну увагу сеньйорам (саме так в Польщі називають тих, кому за 60), про що свідчать відповідні урядові програми, спрямовані на розширення можливостей літніх людей

брати повноцінну участь у всіх сферах суспільного життя та якомога довше зберігати самостійність, не потребувати стороннього догляду.

У 2012 році польським урядом було ухвалено першу загальнонаціональну програму соціальної активності літніх людей – «Programa ASOS 2012–2013». Програма була спрямована на покращення якості та рівня життя людей похилого віку для гідного старіння через соціальну діяльність. Було визначено чотири пріоритетні напрямки реалізації програми (Uchwała nr 137, 2012, с. 20–22):

1) Урізноманітнення та покращення якості освітніх пропозицій для літніх людей.

2) Соціальна діяльність, що сприяє внутрішньо- та міжпоколінній інтеграції літніх людей за допомогою існуючої соціальної інфраструктури (публічні бібліотеки, громадські центри, громадські центри, театри, музеї).

3) Розвиток різноманітних форм соціальної активності людей похилого віку.

4) Підвищення доступності та покращення якості соціальних послуг для літніх людей та підтримуюча діяльність для самопомоги та самоорганізації.

Громадські організації та інші уповноважені суб'єкти, що діють на користь людей похилого віку мали змогу обрати пріоритетну сферу, в межах якої розробити проєкт та взяти участь у конкурсному відборі, щоб отримати відповідне фінансування на його реалізацію.

Розробники програми рекомендували включати в освітні проєкти для старших людей навчальні заняття з різних галузей знань: права, економіки, спорту, туризму, профілактики хвороб, освітні програми про активне старіння. Бажаними освітніми пропозиціями визначено заняття з підготовки літніх людей до волонтерської діяльності та навчання опікунів. Волонтерство (наприклад, допомога дітям у підготовці домашніх завдань), протидія електронному відчуженню людей похилого віку, туристично-рекреаційна діяльність були визначені як важливі чинники успішної внутрішньо- та міжпоколінній інтеграції. Соціальна участь розглядалася, в першу чергу, як різноманітні форми активності літніх людей у місцевій громаді та створення позитивного образу старості. Підтримка сімей, які доглядають людей похилого віку, розвиток послуг на основі діяльності волонтерів, розширення доступу до соціальних

послуг піклування, розвиток культурно-освітніх та спортивно-туристичних послуг, необхідності проведення тренінгів для волонтерів і опікунів (у сфері допомоги людям похилого віку), розвиток різних форм самопомоги – основні пріоритети четвертого напрямку програми.

«Programa ASOS 2012–2013» заклала в Польщі основу для формування довгострокової соціальної політики спрямованої на підтримку літніх людей та створення умов для їхнього активного та здорового старіння, можливості продовжувати самостійне, самодостатнє та щасливе життя, навіть попри деякі функціональні обмеження, що було зафіксовано 24 грудня 2013 року в ухвалених Радою Міністрів Республіки Польща «Засадах довгострокової політики щодо літніх людей в Польщі на 2014–2020» (Uchwała nr 238, 2013, с. 4). У 2014 році урядом Польщі впроваджено нову програму забезпечення соціальної активності населення – «Programa ASOS 2014–2020», яка, на відміну від попередньої, була довгостроковою – розрахованою на шість років (Uchwała nr 237, 2014).

У 2019 році було проаналізовано результати реалізації програм «ASOS 2012–2013» та «ASOS 2014–2020» та зроблено висновок що попри їхню безумовну корисність, передбачувана мета – покращення якості стандарту життя людей похилого віку та гідного старіння за допомогою соціальної діяльності, не досягнута. Лише 27% проєктів, реалізованих в межах цих програм, були спрямовані на стимулювання постійної та регулярної активності літніх людей та орієнтовані на досягнення сталих та тривалих результатів. Переважна більшість проєктів передбачали короткотермінову, або одноразову діяльність, що полягала в основному в споживанні послуг (Realizacja rządowych programów, 2019, с. 11). Не було подано жодного проєкту, пов'язаного з волонтерством літніх людей. Не дуже популярним напрямком діяльності виявилися освіта опікунів (лише п'ять проєктів у 2013–2017 роках) та соціальні послуги сім'ям, які доглядають людей похилого віку (п'ять проєктів у 2013–2017 роках). У підсумку було зроблено висновок, що мета програм не була досягнута не лише через обмеженість засобів, виділених на їхню реалізацію, але й через те, що розробники програми орієнтувалися, перш за все,

на глобальні соціальні проблеми, обумовлені демографічними процесами і не враховували специфіки потреб літніх людей відповідно до їхнього здоров'я, матеріальної ситуації, доступу до організацій, що надають підтримку і допомогу тощо (Realizacja rządowych programów, 2019, с. 32).

Наступна довгострокова програма для людей похилого віку «Aktywni+» розрахована на 2021–2025 (Uchwała nr 167, 2020) значною мірою стала продовженням «Programa ASOS». В основу нової програми було покладено документ, ухвалений Радою Міністрів Республіки Польща у 2018 році – «Соціальна політика щодо людей похилого віку 2030. Безпека – Участь – Солідарність» (Uchwała nr 161, 2018).

Відповідно було сформульовано нові пріоритети:

1) соціальна активність, яка включає заходи, спрямовані на збільшення участі людей похилого віку в активних формах дозвілля, підтримка залежних людей похилого віку та їх оточення за місцем проживання, розвиток волонтерства людей похилого віку в місцевому середовищі та збільшення залучення людей похилого віку до ринку праці;

2) соціальна участь, яка сприяє зміцненню самоорганізації громади літніх людей та посиленню впливу людей похилого віку на прийняття рішень щодо умов життя громадян;

3) цифрова інклюзія, включаючи заходи, спрямовані на підвищення здатності людей похилого віку використовувати сучасні технології та нові медіа, а також поширення та впровадження технологічних рішень, які сприяють соціальній інтеграції та безпечному життю літніх людей;

4) підготовка до старості, що здійснюється шляхом зміцнення зв'язків між поколіннями, формування позитивного іміджу людей похилого віку та підвищення безпеки людей похилого віку.

На відміну від попередніх програм в програмі «Aktywni+» було зроблено акцент на активізації діяльності літніх людей сільських та міських громад, нетворкінгу, навчання безпечному використанню комп'ютерних технологій, формуванню позитивного сприйняття старості в суспільстві. Проекти які враховували зазначені аспекти, отримували додаткові бали від конкурсної комісії.

Результати впровадження програми «Aktywni+» за 2021 р. показали, що, як і в попередні роки, більшість заявок було подано за пріоритетом № 1, пов'язаним, переважно, з організацією активного дозвілля. У свою чергу пріоритет № 2 – участь в житті громади, вплив на прийняття рішень, викликав найменшу зацікавленість (Sprawozdanie z realizacji, 2022, с. 11). Чисельне домінування проєктів, пов'язаних з організацією активного відпочинку, обумовлене затребуваністю таких заходів серед літніх людей. Під час опитувань більшість з них відзначили свою зацікавленість в оглядових екскурсіях, а також походах в кіно-театри, театри та музеї.

Загалом програму «Aktywni+» визнано корисною для покращення якості та стандарту життя людей похилого віку в Польщі шляхом, збільшення їхньої соціальної активності, тому рекомендовано продовжувати програму в наступні роки.

У 2015 році урядом Польщі впроваджено нову довгострокову програму «Senior-WIGOR» на 2015–2020, яка у 2016 році трансформувалася у програму Senior+ (Uchwała nr 157, 2016). Програма спрямована не лише на активізацію діяльності літніх людей, а й на фінансову підтримку органів місцевого самоврядування у створенні відповідної інфраструктури, яка б забезпечила літнім людям можливість проявляти активність постійно та регулярно, а не епізодично. Програмою передбачено відкриття Денних будинків та Клубів Senior+. Пріоритет надавався сільським та змішаним місько-сільським гмінам, з низьким рівнем доходів на душу населення та значною часткою людей похилого віку серед мешканців. Органи місцевого самоврядування повинні були ухвалити рішення про створення Денного будинку або Клубу «Senior+» на основі спостереження за умовами життя та аналізом потреб людей похилого віку в місцевих громадах.

Денні будинки Senior+ це, перш за все, заклади денного догляду, в яких літні люди можуть перебувати від понеділка до п'ятниці по 8 годин на добу (40 годин на тиждень). Згідно з вимогами, у будинку обов'язково повинні бути кімнати для спільних зустрічей, приготування їжі, фізичних вправ та відпочинку (з бібліотекою, обладнанням RTV та комп'ютером із доступом до Інтернету). Головна мета Ден-

них будинків Senior+ – підтримати людей похилого віку, надаючи послуги з догляду, а також допомагаючи їм організувати дозвілля.

Клуби Senior+ працюють лише кілька днів на тиждень (загалом 20 годин) і більше спрямовані на організацію активної діяльності літніх людей, ніж на догляд. Найбільш поширені форми роботи в Клубах Senior+: навчальні поїздки та екскурсії, спортивні та культурні заходи, зустрічі з фахівцями (психологами, юристами), а також спільні заходи з членами інших клубів тощо. Клуби, на відміну від денних будинків надають більше можливостей для інтеграції та участі у соціальному та культурному житті, але їхня діяльність спрямована, перш за все, на активних літніх людей, які не так давно вийшли на пенсію і не мають серйозних проблем зі здоров'ям.

Аналіз результатів реалізації програми у 2016–2019 рр. показав, що більш популярною формою організації роботи з літніми людьми в гмінах стали Клуби Senior+, тому що організувати їхню роботу легше, ніж Денних будинків, через меншу кількість годин роботи, та нижчі вимоги щодо інфраструктури та персоналу (Badanie ewaluacyjne, 2020, с. 46–48).

Висновки. Таким чином, в період з 2012 по 2022 рік урядом Республіки Польща було впроваджено чотири програми спрямовані на реалізацію концепції активного старіння. Вони стали відповіддю на виклики сьогодення, пов'язані з демографічними змінами у польському суспільстві. Програми «ASOS 2012–2013», «ASOS 2014–2020» та «Aktywni+»,

«Senior+» спрямовані на створення умов для активного та здорового старіння людей похилого віку, яке дозволило б їм ще довгий час зберігати звичайний спосіб життя та самостійність. Як показала практика, найбільш популярними формами активності літніх людей є освітня діяльність та дозвілля. Саме їх найбільш часто пропонують розробники конкурсних проєктів. Такі важливі напрямки діяльності як залучення літніх людей до участі в житті громади та ухваленні рішень, зміцнення їхньої самоорганізації та взаємодопомоги, волонтерська діяльність значно менше представлені в проєктах, що претендують на отримання фінансування. Але те, що цей напрямок незмінно присутній у всіх програмах, а також додаткові бали, які надають тим проєктам, які враховують зазначені пріоритети, свідчить про налаштованість уряду наполегливо впроваджувати його в життя.

Значна увага надається створенню необхідної інфраструктури (особливо в сільських гмінах), для здійснення постійної та регулярної активності літніх людей, досягнення ними сталих та тривалих результатів. Програма Senior+ надає можливість місцевими органами самоврядування створювати Денні Будинки Senior+ та Клуби Senior+, враховуючи потреби місцевих літніх людей.

Загалом соціальна політика щодо літніх людей в Республіці Польща спрямована на те, щоб змінити ставлення до них суспільства. Старше покоління має сприйматися не як тягар, а як позитивний чинник розвитку суспільства, важлива частина його соціального капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Всемирный доклад о старении и здоровье. Всемирная организация здравоохранения, 2016 г. URL: https://www.afro.who.int/sites/default/files/2017-06/9789244565049_rus.pdf
2. Євтух М.Б., Носко М.О., Грищенко С.В. Соціальна робота в зарубіжних країнах : навчальний посібник. Київ : СПД Чалчинська Н.В., 2016. 169 с.
3. Кабаченко Н. Організація надання соціальних послуг людям похилого віку у соціальних службах: міжнародний досвід. *Наукові записки. Т.137, Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ : ВД «Києво-Могилянська Академія». 2013. С. 62–67.
4. Мацкевич Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку. *Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2004. № 11. Випуск 2. С. 47–52.
5. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник / Л. Вікторова та ін. Київ : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 475 с.
6. Рябошапка О. Соціальне забезпечення людей похилого віку: міжнародний досвід. *Ввічливість. Humanitas*, Вип. 1, 2022. С. 168–173.
7. Технології соціальної роботи : навчальний посібник / О. А. Агарков та ін. Запоріжжя : Мотор Січ, 2015. 486 с. URL: https://pidru4niki.com/73057/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti_lyudmi_pohilogo_piku#35
8. Ушакова І.М. Геронтопсихологія: підручник. Харків : НУЦЗУ, 2014. 236 с.

9. Холостова Е.И. Социальная работа с пожилыми людьми : Учебное пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. 296 с.
10. Якубова Л., Труш Н. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Вип. 36. 2015. С. 209–211.
11. Badanie ewaluacyjne z realizacji programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015–2020. Edycje 2016–2019. Raport końcowy. URL: https://das.mpips.gov.pl/source/2020/1_Badanie%20ewaluacyjne%20realizacji%20programu%20wieloletniego%20Senior%20na%20lata%202015-2020%20Edycje%202016-2019.pdf
12. Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2021 r. Warszawa, 2022. 582 с. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-2021-r>
13. Najważniejsze informacje o Senior-WIGOR. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/najwazniejsze-informacje-o-senior-wigor>
14. Realizacja rządowych programów na rzecz aktywności społecznej osób starszych: Informacja o wynikach kontroli. Departament pracy, spraw społecznych i rodziny. Warszawa, 2019. 84 с. URL: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,21376,vp,24016.pdf>
15. Sprawozdanie z realizacji Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych «Aktywni+» na lata 2021-2025 - edycja 2021. Warszawa, wrzesień 2022 r. URL: https://das.mpips.gov.pl/source/2022/Sprawozd%20Aktywni%20za%202021%20_19_09_2022.pdf
16. Uchwała nr 137 Rady ministrów z dnia 24 sierpnia 2012 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20120000642/O/M20120642.pdf>
17. Uchwała nr 157 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. Zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia programu wieloletniego «Senior-WIGOR» na lata 2015–2020. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20160001254/O/M20161254.pdf>
18. Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo- Uczestnictwo-Solidarność. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20180001169/O/M20181169.pdf>
19. Uchwała nr 167 r Rady Ministrów z dnia 16 listopada 2020 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021–2025. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20200001125/O/M20201125.pdf>
20. Uchwała nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140000052/O/M20140052.pdf>
21. Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140000118/O/M20140118.pdf>

REFERENCES:

1. Vsemirnaya organizatsiya zdavoohraneniya. (2016). Vsemirnyiy doklad o starenii i zdorove [World Stature report and health]. [in Ukrainian].
2. Yevtikh M.B., Nosko M.O., Hryshchenko S.V. (2016). Sotsialna robota v zarubizhnykh krainakh : navchalnyi posibnyk [Social work in foreign countries]. Kyiv: SPD Chalchynska N.V. [in Russian].
3. Kabachenko N. (2013). Orhanizatsiia nadannia sotsialnykh posluh liudiam pokhyloho viku u sotsialnykh sluzh-bakh: mizhnarodnyi dosvid [Organization of social services for the elderly in social services: international experience]. *Naukovi zapysky. T.137, Pedagogichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota – Scientific notes. Pedagogical, psychological sciences and social work*, 137, 62–67. Kyiv : VD «Kyievo-Mohylianska Akademiia» [in Ukrainian].
4. Matskevych Yu. (2004). Zarubizhnyi dosvid sotsialnoi roboty z liudmy pokhyloho viku [Foreign experience of social work with the elderly]. *Sotsiologhiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia – Sociology. Social work. Social pedagogy. Management, II, (Vol. 2)*, 47–52 [in Ukrainian].
5. Viktrova L.V., Tverezovska N.T., Mykhailichenko M.V. & Rzhovskyi H.M. (2017). Osnovy sotsializatsiï osobystosti : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of personality socialization]. Kyiv : «TsP «KOMPRYNT» [in Ukrainian].
6. Riaboshapka O. (2022). Sotsialne zabezpechennia liudei pokhyloho viku: mizhnarodnyi dosvid [Social support for the elderly: international experience]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, 1, 168–173 [in Ukrainian].
7. Aharkov O. A., Arabadzhiev D. Yu., Yerokhyna T. V., Kuzmin V. V., Meshchan I. V. & Popovych V. M. (2015). Tekhnolohii sotsialnoi roboty : navchalnyi posibnyk [Social work technologies]. Zaporizhzhia : Motor Sich [in Ukrainian]. URL: https://pidru4niki.com/73057/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti_lyudmi_pohilogo_piku#35

8. Ushakova I.M. (2014). Herontopsykholohiia: pidruchnyk [Gerontopsychology]. Kharkiv : NUTsZU [in Ukrainian].
9. Holostova E.I. (2003). Sotsialnaya rabota s pozhylyimi lyudmi : Uchebnoe posobie [Social work with older people]. Moskva : Izdatelsko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K» [in Russian].
10. Yakubova L., Trush N. (2015). Porivnialnyi analiz osoblyvostei orhanizatsii sotsialnoi roboty z liudmy pokhyloho viku v Ukraini ta za kordonom [Comparative analysis of the peculiarities of the organization of social work with the elderly in Ukraine and abroad]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika, sotsialna robota»* – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. «Pedagogy, Social Work» series, 36, 209–211 [in Ukrainian].
11. Badanie ewaluacyjne z realizacji programu wieloletniego «Senior+» na lata 2015–2020. Edycje 2016–2019. Raport końcowy [Evaluation survey on the implementation of the «Senior+» long-term program for 2015-2020. Editions 2016-2019.] URL: https://das.mpips.gov.pl/source/2020/1_Badanie%20ewaluacyjne%20realizacji%20programu%20wieloletniego%20Senior%20na%20lata%202015-2020%20Edycje%202016-2019.pdf
12. Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2021 r. (2022). [Information about the situation of the elderly in Poland for 2021]. Warszawa, 2022. 582 c. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-2021-r>
13. Najważniejsze informacje o Senior-WIGOR [The most important information about Senior-Wigor]. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/najwazniejsze-informacje-o-senior-wigor>
14. Departament pracy, spraw społecznych i rodziny. (2019). Realizacja rządowych programów na rzecz aktywności społecznej osób starszych: Informacja o wynikach kontroli. [Implementation of government programs for the social activity of the elderly: Information on the results of the inspection]. Warszawa. URL: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,21376,vp,24016.pdf>
15. Sprawozdanie z realizacji Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych «Aktywni+» na lata 2021-2025 - edycja 2021 [Report on the implementation of the long -term program for the elderly «Active+» for 2021-2025 - edition 2021]. Warszawa, wrzesień 2022 r. URL: https://das.mpips.gov.pl/source/2022/Sprawozd%20Aktywni%20za%202021%20_19_09_2022.pdf
16. Uchwała nr 137 Rady ministrów z dnia 24 sierpnia 2012 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013 [Resolution No. 137 of the Council of Ministers of 24 August 2012 on the establishment of a government program for social activity of the elderly for the years 2012–2013] URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20120000642/O/M20120642.pdf>
17. Uchwała nr 157 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. Zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia programu wieloletniego «Senior-WIGOR» na lata 2015–2020 [Resolution No. 157 of the Council of Ministers of December 20, 2016 amending the resolution on the establishment of the «Senior-Wigor» multi-year program for 2015-2020].URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20160001254/O/M20161254.pdf>
18. Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo- Uczestnictwo-Solidarność [Resolution No. 161 of the Council of Ministers of October 26, 2018 regarding the adoption of the Social Policy document towards the elderly 2030.Security-participation-lidarity]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20180001169/O/M20181169.pdf>
19. Uchwała nr 167 r Rady Ministrów z dnia 16 listopada 2020 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych «Aktywni+» na lata 2021–2025 [Resolution No. 167 of the Council of Ministers of November 16, 2020 on the establishment of a long -term program for the elderly «Active+» for 2021–2025]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20200001125/O/M20201125.pdf>
20. Uchwała nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 [Resolution No. 237 of the Council of Ministers of December 24, 2013 on the establishment of a government program for social activity of the elderly for 2014-2020]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140000052/O/M20140052.pdf>
21. Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 [Resolution No. 238 of the Council of Ministers of December 24, 2013 on the adoption of a document of establishing a long -term senior policy in Poland for 2014–2020]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140000118/O/M20140118.pdf>